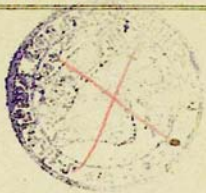

Ա. ԳԹՈՒԼԱՆՅԱՆ

ԻՆԶՊԵՍ ՊԱՅԺԱՐԵԼ
ՄՈԼԱԽՈՏԵՐԻ ԴԵՄ
ԳԱՐՆԱՆԸ, ՍՄՌԱՆ ՍԿԶԲԻՆ

ԳԹՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՅԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ԱՄԲՈՆ

Ա. ԳԹՈՒՂԱՆՑԱՆ

b32.5
Q

1467
A 4056

ԻՆԶՊԵՍ ՊԱՅՔԱՐԵԼ
ՄՈԼԱԽՈՏԵՐԻ ԴԵՄ
ԳԱՐՆԱՆԸ ՅԵՎ ԱՄՌԱՆ ՍԿԶԲԻՆ

Նայված յեմ խմբագրված և Գյուլ-իմատի-
տուտի ընդհ. յերկր. ամբիւնքի կազմից

Պատ. խմբագիր՝ Ս. Կիրակոսյան

Տեխ. խմբագիր՝ Ս. Հակոբյան

Մրբագրիչ՝ Լ. Այվազյան

Հանձնված և տրամադրության 1934 թ. ապրիլի 4-ին, ստորագրված
և տպագրության 1934 թ. ապրիլի 13-ին

Թույլատրված և գլավիտիցի-Պատվեր № 275, Տիւրմ 3500

ԳՅՈՒՂՀՐԱՏԻ ՏՊԱՐԱՆ, ՅԵՐԵՎԱՆ, ՆԱԼԲԱՆԴՅԱՆ ՓՈՂ. 50

ԱՆԻՆԱ ՊԱՅՔԱՐԵԼՈՎ ՄՈԼԱՌՈՏԵՐԻ ԴԵՄ,
ԲԱՐՁՐԱՑՆԵՆՔ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ
ԴԱՇՏԵՐԻ ԲԵՐՔԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ

2-րդ հնգամյակի ընթացքում գյուղատնտեսու-
թյան բոլոր ճյուղերի (յերկրագործություն, անասնա-
պահություն) բերքատվության բարձրացումը կեն-
տրոնական խնդիրներից մեկն է:

Յերկրագործության բոլոր կուլտուրաների բեր-
քատվությունն աբադորեն բարձրացնելու գործում
ազդեցությունիկական ձևաբարկումների մեջ մոլախոտերի
դեմ տարվող անխնա պայքարն ունի վճարական նշա-
նակություն:

Մեր խորհրդային և կելեկտիվ տնտեսություն-
ներին, աշխատավոր մենատնտեսություններին, հե-
տևապես և ամբողջ Ժողովրդական տնտեսությանը,
մոլախոտերի հասցրած վնասները, թե քանակական և
թե վորակական տեսակետից հակառակն չափերի յեն
հասնում: Ամեն տարի մեր դարնանացան հացահա-
տիկների (գարի, ցորեն և այլն) բերքը խիստ կերպով
պակասում է, շնորհիվ հողամասերի մոլախոտերով անչափ
վարակված լինելուն: Իսկ յեթե վերցնենք ԽՍՀՄ-ում
ամբողջ աշնանացան ու դարնանացան հացահատիկ-
ները, ապա մոլախոտերի պատճառով նրանց բերքի
ընդհանուր կորուստը կազմում է պատկառելի մի թիվ:
Իսկ յեթե այս բոլորին ավելացնենք նաև այն ահագին
չափերի հասնող կորուստները, վորոնք տեղի յեն ու-
նենում ամեն տարի բամբակի, շաքարի ճակնդեղ,

բանջարանոցային բույսերի և այլ կուլտուրաների բերքից՝ մուլախոտերի և վնասատուների դարգացման և բազմացման հետեանքով (չպետք է մոռանալ այն, վոր մուլախոտերը միաժամանակ վնասատուների տարածման ոջախներ են), ապա պատկերն ամբողջապես պարզ էլինի:

Մուլախոտերը, վորոնք անչափ տարածված են մեր դաշտային, նախալեռնային և լեռնային շրջաններում, նկատի առնելով նրանց բազմացման և տարածման առանձնահատկությունները, կարելի չէ բաժանել յերկու մեծ խմբերի՝

1. Գարնանային և աշնանային միամյա մուլախոտեր, վորոնք բազմամեռն են միմիայն սերմերով (խլուփուկ, թելուկ և այլն). սրանց սերմերը մեծ մասամբ ծլում են դարնանը, մասամբ աշնանը, դարդոտում են վարնան և ամռան ամիսներին, և մինչև աշնան ամիսները հասունանում են, տալիս են սերմ և իրենք ել մեռնում են: Պատահում են դեպքեր, յերբ սրանցից վորոշ մուլախոտեր, յեթե մինչև աշունը սերմեր չեն տվել, չեն մեռնում, ձմեռում են (յեթե մանավանդ ձմեռը մեղմ և լինում), հաջորդ դարնանը շարունակում են իրենց դարգացումը, հասունանում, ահադինքանակությամբ սերմ են տալիս և թափում այն հողի մեջ ու բնուով:

Ուրեմն սրանք ապրում են 1—2 տարի և հենց վոր սերմ տվին, իրենք անխուսափելիորեն մեռնում են: Այս խմբի դեմ տարվող պայքարի ելությունը հետևյալն է՝ նախ չը թողնել, վոր նրանք սերմեր տան, իսկ յեթե հողը վարակված և սրանց սերմերով, ապա

պետք և այնպես անել, վոր նրանք ծինն, վորից հետո հեշտ և վոհնչացնել նրանց:

2. Բազմամյա մոլախոտեր, վորոնք վոչ միայն սերմերով են բազմանում ու տարածվում և խիստ վարակում հողամասերը, այլև բազմանում են իրենց ատորերկրյա (հողի տակ) որգաններով (չալերը, կանգառը, բազմամյա պատատուկները և այլն): Մրանց դեմ պայքարելու համար սխտեմատիկաբար նրանց պետք և վոհնչացնել:

Ահա այդ յնրեւ խմբի մոլախոտերն ամեն տարի բազմանում և դաշտերը վարակում են հսկայական չափերի հասնող սերմերով ու իրենց վեգետատիվ որգաններով: Մեր հողերում տարածված բազմապիսի մոլախոտերը մեծ ֆուսս են հասցնում դյուղատնտեսությունը, խելով հողից ջուր, սննդանյութեր, դրկելով կուլտուրական բույսերին ողից ու լույսից և այլն: Այսպես, որինակ՝ հետադոտությունները ցույց են տվել, վոր մեր հացահատիկների ցանքերում խիստ տարածված խոփուկը 1,5 անգամ ավելի շատ ջուր և վերցնում հողից, քան ցորենը: Նման տվյալներ կարելի և բերել նաև բազմաթիվ այլ, շատ տարածված մոլախոտերի վերաբերմամբ:

Մակայն դա դեռ բավական չէ, մոլախոտերը վերցնում են հողից ահագին քանակությամբ այնպիսի սննդանյութեր, վորոնք խիստ անհրաժեշտ են մեր կուլտուրական բույսերի սննդատուլթյան, փարթամդարդացման, հետեապես և առատ բերքատվության համար, ինչպես ուրինակ, ազոտ, ֆոսֆոր և կալիում: Նորադույն հետադոտություններից բերենք մի քանի թվեր, վորոնք կարող են ցույց տալ, թե մի հեկտա-

Բից ինչքան կիլոգրամ հիմնական սննդանյութեր են վերցնում մի կոգմից մոլախոտերը, մյուս կողմից ցորենը: Ահա թվերը՝

		Ազոտ	Փոփոք	Կալիում
1.	Կանգառ (<i>Cirsium arvense</i>)	133,13	31,04	116,98
2.	» (<i>Sonchus arvensis</i>)	67,00	28,75	159,77
3.	Չալիք (<i>Agropyrum</i>)	48,58	31,48	68,53
4.	Ցորեն { 16 ցննտեր հատիկ և 24 ցննտ. դարձան տալու. դեպքում	45,8	21,6	28,1

Բերած թվերը ցույց են տալիս, վոր այս յերեք բաղադրյալ մոլախոտերը, վորոնք բավականաչափ տարածված են մեզ մոտ, նշված յերեք հիմնական սննդանյութերից 1,5—3 և ավելի անգամ շատ են վերցնում, քան ցորենը: Մոլախոտերից մի քանիսը փաթաթվելով բույսերին, մասնավորապես հացահատիկներին, վերջինների պառկելու պատճառ են դառնում (պատատուկը): Բաղմաթիվ մոլախոտեր կան, վորոնք խիստ դժվարացնում են հողի միխանիկական մշակությունը (չալիք), կոմբայնի և կալսիչի անխափան աշխատանքը (հյութալի և հասա ցողուն ռանցող մոլախոտերը, որինակ կանգառը) և այլն, և այլն: Այս բոլորի հետևանքով կուլտուրական բույսերի նորմալ դարգացումն

աբդեկակիւում և շատ հաճախ յերկրագործական աշխատանքներէ արտադրողականությունն ընկնում և:

Սակայն բնավ չի կարելի պնդել, վոր մենք զործադրել ենք սոց. յերկրագործության բոլոր հնարավորությունները մոլախոտերը ղոչնչացնելու ուղղությամբ: Այդ անսահմանից մենք գեռ շատ անելիքներ ունենք, վորոնց պետք է անցնենք հինց այս դարնանից:

1. ՍԵՐՄԱՋՏՈՒՄԸ

Ինչ ձևաւոր ամիսներին պետք է ամբողջ սերմացուն դառնի և անսահման Սակայն յեթե այս կամ այն շրջանում և կողիւղում դեռ կա չզտված սերմացու, ապա հրատապ կերպով պետք է այն դառնի: Կատալիսության հրահանգով թույլատրվում է ցանել այն սերմացուն, վորի թէ մաքրությունը և թէ ծլունակությունը 90%-ից պակաս չէ: Բացառություններ թույլատրվում են կենտրոնական որդանների կարգադրությամբ միայն:

Սերմացվի դառնալն այն հիմնական միջոցներից մեկն է, վորով պայքարում ենք մոլախոտերի տարածման դեմ: Սերմացուն անպայման պետք է մաքրել մոլախոտերից և իներտ ելեմենտներից (քար, հող, ծղնոտ, չմշակված անմիւր և այլն), վորով բարձրանում է սերմացվի մաքրության 0%-ը և կանխվում սերմացվի հետ մոլախոտերի սերմերի տարածումը: Առանց այդ ել հողը վարակված է մոլախոտերի հարյուրավոր միլիոն սերմերով: Առանց դառնալ և վոչ մի հատիկ սերմացու չպետք է ցանվի սոցիալիստական դաշտերում: Այդ հարցը դրվում է մեր բոլոր շրջանների կող-

խողներն առաջ, վորոնց սերժացուն խիստ չափով վարակված և բազմապիսի մոլախոտերով:

2. ՊԱՅՔԱՐԵԼ ՄՈԼԱԽՈՏԵՐԻ ԴԵՍ ՄԻՆՁԵՎ ԳԱՐՆԱՆԱՑԱՆԸ

Գարնանացաններին հասկացված հողամասերի մոլախոտերի վոչնչացումը՝ ժամանակին դորձադրվելիք միջոցների տեսակետից, պետք և բաժանել յերկու շրջանների, այն և՛ մինչցանքային և հետցանքային շրջանների: Մինչցանքային շրջանում, այսինքն մարտ և ապրիլ ամիսներին, յեթե հողամասը չի վարվել աշնանից, ապա չպետք և կորցնել վոչ մի որ՝ հողամասի ու ցանվող կուլտուրայի առանձնահատկությունները հաջվի առնելով, առաջին իսկ հնարավորության պահին, հողամասը վարել մոտավորապես 15—18 սմ. խորությամբ: Սակայն այդ խորությունը տարբեր շրջաններում և տարբեր հոգերում պետի փոխել և կոնկրետացնել: Այս ոպերացիայի դեպքում գարնանը, ձմեռն անցկացրած աշնանային և նոր ծած գարնանային միամյա մոլախոտերը, ինչպես և բազմամյա մոլախոտերի դեռ նոր-նոր գարգացող արմատները, շուտ գալով հողի շերտի տակը և գրկվելով լույսից, գրեթե ամբողջովին վոչնչանում են: Դրանից բացի, դեռ նախորդ տարիներից գարգացումն սկսած բազմամյա մոլախոտերը ևս գարնան վաղի ժամանակ զգալի չափով վոչնչանում են, ֆիզիքական միասնեւստանում, արմատահան արվում կամ թե արմատական սխտեմը գրկվում և իր վերերկրյա որդաններից, այն և՛ ցողուններից և տերևներից, վորոնց միջոցով նա ստանում ևր իր սնունդը: Այդ պայմաններում և տ

գործադրում է իր մեջ կուտակված նյութերը նոր-տե-
րեններ և ցողուններ տալու համար, մի հանգամանք,
վորն առաջ է բերում արմատական սխառեմի հյուծում
ու այդ վնասակար խմբի մոլախոտերի ընդհանուր
թուլացում:

Գարնան վարից տնմիջապես հետո պետք է հո-
ղամասը փոցխել, գործադրելով տարբեր տիպի փոց-
խեր՝ նայած հողամասի առանձնահատկությանը և
մոլախոտերի բնույթին: Այսպես որինակ՝ դիզազուկ
փոցխել, յեթե հողամասը դանդուրդանոտ կամ չայի-
րոտ է: Ապա դուրս բերված մոլախոտերը անպայմա-
նորեն պիտի հավաքել ու հեռացնել դաշտից: Զապա-
նակավոր փոցխով պիտի փոցխել քարքարոտ հողամա-
սերը, վորը վորոշ չափով վարված հողերից դուրս է
հանում և հավաքում մոլախոտերը: Այդ աշխատանքը
չպետք է ուշացնել, այլապես հողի վարի հետևանքով
դոյացած մեծ մակերեսը շատ ջուր կը գոլորշիացնի
և դրանից հետո փոցխելը չի հասնի իր առաջ դրված
ազդու-տեխնիքական հարցերի իրականացմանը, այն է՝
հողերի մակերեսը փոքրացնել, խորթութութություն-
ները վերացնել, արմատահանված բազմամյա մոլախո-
տերը հողից դուրս բերել և այլն:

Ցանքից մեկ-յերկու օր առաջ կատարվող կուլ-
տիվացիան կամ 1—2 հետքով կատարվող փոցխումը
վնջնչացնելու յե այդ բոլոր մոլախոտերի նոր ծիւրի
մեծագույն մասը:

Ինչ վերաբերում է դարնանացանների համար աշնանից վարված և չփոցիված հողամասերի վրա յեղած մոլախոտերի վոչնչացմանը մինչև ցանք կատարելը, ապա այստեղ առաջին հիմնական ու հրատապ աշխատանքն այդ հողամասերի փոցխելը կամ կրկնավարելն է (նայած հողին, նրա վարակվածություն և այլն) դաշտ դուրս գնալու հնարավորություն առաջին իսկ պահին: Այս դեպքում կտրատվում են, հողի տակով են արվում ու վոչնչանում աշնանային և դարնանային միամյա, ինչպես և բազմամյա մոլախոտերի մատղաշ ծիլերը: Կրկնավարին հաջորդող փոցխը արմատահան արված բազմամյա հին մոլախոտերի տակոճկները և արմատական սխտեմը դուրս է բերում հողի տակից, հավաքում է նրանց իր ատամներով, վորոնց արդեն կարելի չէ հեռացնել դաշտից:

3. ՑԱՆՔԻ ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՎՃՌԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒՅՑՈՒՆԸ

Մոլախոտերի դեմ պայքարելու կարևոր մոմենտներից մեկն էլ ցանք կատարելու ժամանակն է: Ուշ կատարված դարնանացանը դարգանում է շատ դանդաղ, իսկ բազմաթիվ և բազմապիսի մոլախոտերը արագ և փարթամորեն դարգանալով, սկսում են խեղդել կուլտուրական բույսերին, մի բան, վոր հաճախ պատահում է մեր թե՛ դաշտային (բամբակացան) և թե՛ նախալեռնային ու լեռնային (հացահատիկային և անասնապահական) շրջաններում:

Դրան հակառակ, յերբ ցանքը ժամանակին և

կատարվում, մեր թե տեխնիկական կուլտուրաները և թե մանավանդ հացահատիկները, ոգտագործելով գարնան սկզբի շրջանի առատ խոնավությունն ու այլ նպաստավոր պայմանները, զարգանում են արագ տեմպով, թփակալում ու ծածկում հողամասը, իրենց շվաքի տակն առնում մոլախոտերը և հետեապես խեղդում նրանց։ Հացահատիկների գերվաղ ցանք կատարելուն կատառուսներից մեկն էլ մոլախոտերին խեղդելու խնդիրն է։ Իսկ ցանքի ճիշտ ժամանակի ընտրության հարցն այնքան էլ հնչա հարց չէ Տարբեր տարիներում տվյալ շրջանում, տվյալ կուլտուրայի ցանքի մոմենտը յենթարկվում է վարոշ տատանումների և ամբողջ խնդիրն էլ հենց այն է, վոր այդ բարդության մեջ դանենք այդ մոմենտը։

Աշնանացանի ուշ կատարելն ևս ունենում է մեկնույն բացասական հետևանքները, վորովհետև ուշ ցանվող աշնանացանը՝ վրա հասած աշնան ցրտերի շնորհիվ, չի կարողանում լավ զարգանալ և թփակալել, հետևապես մնում է վտիտ, մինչդեռ ահագին քանուկությամբ աշնանային միաժյա մոլախոտերը դեռ աշնանից բավական զարգացած լինելով, անհամեմատ ավելի քիչ ֆեաավելով ձմռան սառնամանիքներից, վաղ դարձանից էլ սկսում են շարունակել իրենց վեգետացիան և ճնշել կուլտուրական բույսերին։

Այս մասում անհրաժեշտ է նաև մի քանի խոսքով ասել ցանք կատարելու յեղանակի, նրա խորության և սորտի մասին։ Սոց. յերկրագործության մեջ շաղացանը բոլոր ասպարեզներից էլ պետք է դուրս մղել (կերպով իբրև բացառություն՝ առանձին, խիստ քարքարոտ հողակտորների վրա) և փոխարինել շաքա-

ցանով, վորովհետեւ կանոնավոր կատարված շարքացանը վոչ միայն խնայում է սերմացուն, այլև համաշափ և սոտավորապես միատեսակ խորության մեջ է դասավորում սերմացուն հողի մեջ: Դրա հետեւանքով սերմերը ծլում են միաժամանակ, վորով բույսերի միահմուռ դարգանալու հնարավորութունն է ստեղծվում, մի հանգամանք, վորը կործանարար ազդեցությունն է գործում մոլախոտերի վրա:

Ուժեղ վարակված հողամասերում համեմատաբար խիտ ցանք պիտի անել: Մեծ նշանակություն ունի նաև լավորակ սերմացու ցանելը: Այսպես, որինակ՝ պետք է ցանել արագ և փարթամ դարգացող հացահատիկների տեսակները, յեթե, ի հարկե, նրանց բերքը վորակի տեսակետից հետ չի մնում, և դա մեծ չավով կնպաստի մոլախոտերի խեղդման:

4. ԳԱՐՆԱՆԸ ՄՈԼԱԽՈՏԵՐԻ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԵԼԸ ՇԵՏ ՑԱՆՔՅԱ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

Ինչ վերաբերում է այս շրջանում մոլախոտերի դեմ տարվող պայքարի միջոցներին և նրանց գործադրման յեղանակներին ու ժամկետներին, առաջ անհրաժեշտ է ընդգծել, վոր դրանք տշնանացանի և դարնանացան դանադան կուլտուրաներում տարածված մոլախոտերի նկատմամբ պետք է տարբեր լինի, մանավանդ վաղ դարնան ամիսներին և ահա թե ինչու:

Աօնամտցումների մեջ դեռ աշնանից ծլած կամ վեգետատիվ որդաններ տված ու ձմեռած բազմամյա և աշնանային միամյա մոլախոտերը մի կողմից, դարնանային բազմամթիվ և բազմատեսակ միամյա մոլախոտերը մյուս կողմից, հենց վաղ դարնանից արագ

կերպով զարգանալ են սկսում, հետևապես հենց այդ վաղ շրջանում է, վոր նրանց վոչնչացնելու վորոշ միջոցներ պետք և գործադրել, այլապես նրանք կարող են իրենց ուժգին ստորերկրյա և վերերկրյա որգանների վարժամ զարգացման շնորհիվ խեղդել աշնանացաններին, մոռնալանդ յեթե աշնանացանը ժամանակին ցանված չի յեղել և հետևապես աշնանը, չի կարողացել ամրացնել իր արմատական սխտեմը, լավ թիփակալել։ Այդ տեսակետից բավականաչափ հուսալի ագրոտեխնիկական միջոց է՝ աշնանացանների վաղ գարնան 1—2 հետք փոցխումը «դիզ-գազ» փոցխով, յերբ մուլախոտերն սկսում են զարգանալ և հասնել մի քանի սանտիմետր յերկարության։

Փոցխն իր արմատներով ու շրջանակներով կըտրատում, տրոհում է կամ արմատահան է անում մասադ մուլախոտերը կամ գանազան ֆիզիկական ջնասներ և հասցնում նրանց և հետևապես գգալի չափով թուլացնում նրանց զարգացումը։

Վերահիշյալներից զատ, փոցխը բավականաչափ նստած և պնդացած հողի մակերեսը փխրեցնում է և կանխում է նրա կեղևակալումն ու հողում պաշարված ջրի անտեղի գոլորշացումը։

Իհարկե, ներկա դեպքում փոցխը կարող է կտրատել և վոչնչացնել աշնանացանի վորոշ ներկայացուցիչներին ևս, սակայն դրանից չափեք և վախենալ, վորովհետև աշնանացանը նորից վերականգնում է իր վնասված մասերը։ Դարնանացան հացահատիկների մեջ յեղած մուլախոտերը վոչնչացնելու համար փոցխել այն ժամանակ, յերբ բույսն ունի յերեք տերև։ Փոցխելու պրակտիկան կիրառվում է նաև յերբեմն կարտոֆիլի

ցանքից հետո, յերբ նրա վրա մուխոտերը՝ են առաջացել: Բայց դեռ կարտոֆիլի ծիլերը դուրս չեն յեկել: Պարզ է, վոր փոցելի աստաֆները կարող են ֆլաանել նաև կարտոֆիլի մասադ ծիլերի վորոշ մասին, ուստի այս գործողութիւնը շատ զգուշ և մեծ խնամքով պիտի անել:

Միջօրեային մօտկութիւնը. — Այստեղ վճռական նշանակութիւն ունի աշխատանքի ճիշտ կադմակերպումը: Միջշարքային մշակութիւնը պիտի սկսել, յերբ մուխոտերն սկսում են մասսայականորեն յերևան գալ և բարձրորակ կուլտիվացիայով ու քաղհանով նրանց վռնչացնել:

Այս առաջին քաղհանի կամ կուլտիվացիայի ուշացումը կարող է ճակատագրական նշանակութիւն ունենալ բամբակի, շաքարի ճակնդեղի, կարտոֆիլի, բանջարանոցային և այլ շարքահերկ կուլտուրաների նորմալ զարգացման, հետևապէս և նրանց բերքատվութիւնի բարձրացման վրա: Սակայն քաղհանի աշխատանքը չի սահմանափակվում միմիայն շարքահերկ կուլտուրաներով: Դա գրեթէ հավասարապէս անհրաժեշտ է գործադրել—(ի հարկե, այլ միջոցներով և յեղանակներով), նաև աշնանացան և զաբնանացան հացահատիկների վերաբերմամբ վեգետացիայի հետադաշրջանում, մանավանդ այդ դաշտերում մեծ չափով տարածված մի շարք ծաղկեղ Վնուտակառ մուխոտերի դեմ (կանգաուր և այլն): Սովորական ձևով կատարված ցանքսի դեպքում առայժմ հիմնական միջոցը ձեռքի անմիջական աշխատանքն է: Պետք է արմատով դուրս քաշել արդեն վորոշ բարձրութիւն հասած մուխոտերը, իսկ այն դեպքում, յերբ դա հնարավոր չի, սխտեմատիկաբար կտրատել և հեռացնել նրանց վերերկրյա

կանաչ մասերը, վերպեսդի աստիճանաբար արմատական սխառեմը հարստահարվի իր մեջ կուտակված տհա՛ղին քանակությամբ հասնող որգանական նյութերից և վերջիվերջո դատապարտվի վոչնչացման: Մուլախոտերը շատ ավելի հեշտ և դուրս քաշել անձրեփներից հետո, յերբ հողամասի վրա կարելի չեառանց ցեխոտվելու շարժվել: Սակայն մի բան յերբեք մոռանալ չի կարելի, այդ այն է, վոր թե բազմամյա և թե միամյա մուլախոտերը պետք և վոչընչացնել մինչև նրանց ծաղկելը և սերմեր տալը: Հացահատիկների միջի մուլախոտերը վոչնչացնելու գործը, տհա արդեն 3-րդ տարին է, ինչ թե ԽՍՀՄ-յան այլ հանրապետություններում և թե մեզ մոտ՝ առաջավոր կուլտնտեսություններն առաջ. են տանում մեծագույն հողատարությամբ և մեծ արդյունքներ են ստացել վոչ միայն անցյալ յերեք տարիներում, այլ իրենց այդ ադնիվ և դիտակցական աշխատանքներով ստեղծել են բոլոր նախադայմանները առաջիկա տարիներում առավել ևս բարձր բերք ստանալու համար (անշուշտ, կիրառելով ագրոտեխնիկական բազմաթիվ այլ միջոցառումներ ևս): Սակայն միայն աշնանացանների ու գարնանացանների մեջ տարածված մուլախոտերի դեմ պայքարելով հարցը չի վերջանում: Անհրաժեշտ և հենց վաղ գարնանից սև ցելի վրա առաջ յեկած մուլախոտերը ևս վոչնչացնել՝ փոցխելու կամ կուլտիվացիայի միջոցով, վորը միաժամանակ հողի մակերեսի խորթուրթություններն և հավասարեցնում, փխրեցնում և հողը, կանխում է ջրի անտեղի գոլորշիացումը:

Միաժամանակ շուտ պետք է հնձել միջնակների և առուների թմբերի վրա յեղած տարբեր մուլախոտերը,

վորոնք ծաղկում և սերմեր են օտարում հողի մեջ տարբեր ժամանակներում: Ինչ վերաբերում է նաև մեր լեռնային շրջաններում դեռևս բավականաչափ տարածված հարոսին, վորն այդ շրջանների հողերը մոլախոտերով վարակելու գլխավոր աղբյուրն է հանդիսանում, մեր հիմնական անելիքն այն պետք է լինի, վոր առաջիկա տարիները մեր սոց. յերկրագործության դաշտավարության սխտեմից դուրս վանենք այդ հարոսը և նրա՝ թե քանակի և թե վորակի տեսակետից տված այնքան աննշան կերը փոխարինենք այդ շրջանների մեծ մասում բավականաչափ լավ զարգացող և անհամեմատ չափով շատ և բարձրորակ կերարժեք ունեցող վորոշ խոտաբույսերով (կորնգանը՝ չորային տեղերում, յերեքնուկը՝ համեմատաբար խոնավ շրջաններում):

5. ԳԱՐՆԱՆ ՑԵԼԵՐԻ ԴԵՐԸ

Գարնան վաղ ցեղ անելը և նրանց ամառային մշակումը մոլախոտերի դեմ պայքարելու վճռական միջոցն է: Բացի սև ցելի դարնանային մշակությունից, ագրոտեխնիկական խոշոր նշանակություն ունեն նաև դարնանային ցելերը: Այդ ցելերը վոչ միայն զգալիորեն բարելավում են հողի ջրային ու սննդային պայմանները, այլև հողամասի վրա տարածված բազմապիսի մոլախոտերն են մասսայական վոչնչացման լինթարկում և հետևապես ապահովում են առաջիկա տնտեսականների բարձր բերքատվությունը:

Գարնան ցելերը թե լեռնային և թե նախալեռնային շրջաններում պետք է կատարել հնարավորին չափ շուտ և նայած հողային ու այլ պայմաններին

այնպիսի խորութեամբ, զոր վոչ միայն նրա մեջ յիշատակութեամբ յուսնը պահպանվի գոլորշիացումից, այլ և խոնավութեան պաշարը վարելից հետո տեղացող անձրևներին ջրերի հաշվին ավելանալ Գարնանը ձյան հալվելուց հետո, հողամասի վրա սկզբում մեկ մեկ, իսկ քիչ ավելի հետո, ապրիլ-մայիս ամիսներին արդեն սկսում են զարգանալ բազմապիսի մուլախոտեր: Ուժեղ կերպով սկսում են զարգանալ նաև մեր կուլտուրական բույսերի ամենադաժան՝ բազմամյա մուլախոտերի բազմապիսի հին և նոր ներկայացուցիչները (չալիք, կանգառ, պատատուկ, զանդուրդան և այլն), զորոնց արմատական սխտեմը բավականաչափ մեծ շառավիղով տարբեր ուղղութեաններով տարածվում և հողի մեջ և կազմում ամբողջական մի խիտ՝ արմատական ցանց:

Տվյալ դեպքում ժամանակին արած և բարձրորակ վաղ ցելը հենց հանդես և գալիս իբրև նման վճռական մի միջոց, զորը վոչնչացնում և միամյա մուլախոտերին, բազմամյաների մի մասին ևլ յոչնչացնում և ամբողջապես, իսկ մյուս մասին մեծապես թուլացնում և Վարից անմիջապես հետո հողը պետք և փոցխել, հողի մակերեսը փոքրացնելու և արմատահան արված մուլախոտերը դուրս բերելու համար: Բացի այդ, 2—3 անգամ հողի մակերեսը փխրեցնելով և կարիք յիշած դեպքում թեթև շրջելով, վոչ միայն սխտեմատիկաբար թուլացնում և աստիճանաբար վոչնչացնում ենք նրանց, այլ և նրանց սերմերը գցելով հողի վոչ խոր, սակայն համեմատաբար ավելի խոնավ շերտում, ստեղծում ենք նրանց ծելու համար պայմաններ, զորպեսզի հաջորդ փխրեցման և աշնանացանին նախորդող կուլտիվացիայի միջոցով մասսայականորեն վոչնչացնենք նրանց—

մինչև նրանց ծաղիկներն և սերմեր տալը: Բացի դրանից, յերեքից չորս անգամ հողի մակերեսը փխրեցնելով, կանխում ենք ջրի անտեղի գոլորշիացումը և դրանով իսկ պայմաններ ենք ստեղծում, վոր աշնանացանների սերմերը շուտ ծլեն, հենց աշնանը և ուժեղ թփակալեն: Դրա հետևանքով աշնանացանը հաջորդ պարնանն արագ դարձանալով՝ իր ստվերի տակն է առնում մոլախոտերին ու նրանց զգալի մասին անխուսափելի մահվան դատապարտում: Դարձան ցելերից ջրի գոլորշիացումը կանխելու հարցը հատկապես մեծ նշանակություն ունի մեր մի շարք լեռնային ու նախալեռնային շրջաններում (Կոտայք, Թալին, Լենինական, Արթիկ և այլն), ուր հողերի մեծ մասն անջրդի յե և աշնան ցանքի ժամանակ հողերի վատ մշակության և ցելերի հիմնական վարն ու խնամքը անսխալ կատարելու պատճառով, հողի միջի խոնավությունն ամառամիսներին ամբողջապես գոլորշիացած է լինում, բնական է այն, վոր նման հողերում, առանց բավականաչափ անձրևի, աշնանացանը չի ծլում:

Խոզանահերկով պոլտաբեմ մոլախոտերի դեմ

Աղբոտեխնիկական այս կարևորագույն ձևնարկման, երեքիցը կայանում է նրանում, վոր հացահատիկների հնձից հետո անմիջապես, առանց որ կորցնելու, խողանը վարվի 8—10 սմ. խորությամբ: Այս դեպքում, հողի մեջ տեղի ունեցող մի շարք պրոցեսների հետևանքով, աշնան խոր վարի վորակը բարձր է լինում:

Այնինչ, այս կարևոր մոմենտը վեչ միայն վորոշ կոլեկտիվների, այլ անգամ աղբոտմների և ադմինիս-

տրատիւմ դժու աշխատողների մի մասի կողմից մինչև որս
արհամարհւած և յեղել, ըստ վորում նման մոտեցումն
աշխատել ևն հիմնավորել, մասնանշելով, վոր խողա-
նահները աշխատանքը կրկնապատկում և, ենթդիայի
լրացուցիչ ծախսման պատճառ դառնում, և վոր իբր թե
նման ուղեբացիան առանձին ենթեկտ չի տալիս։ Նման
մոտեցումը միանգամայն սխալ և և բղխում և այդ ձևու-
նարկման ադրոտեխնիկական խոշոր նշանակությունը
չըմբռնելուց։

Հացահատիկների հնձի ժամանակ հողամասը գրե-
թե ղրկված և լինում իր ամբողջ խոնավությունից, խոնավությունից խիստ աղքատացած հողամասը նաև
պնդացած ու ճաքճքած և լինում։ Առաջ են գալիս ու-
ժեղ չափով արտահայտված կառուցարաններ, վորոնց
միջոցով հողի ցածր շերտերի խոնավությունը, բարձրա-
նալով վերև, գոլորշիանում և։

Մինչև աշնանացան և դարձանացան հացահատիկ-
ների հունձը, մոլախոտերի մեծագույն մասը հասնում,
սերմեր և տալիս և թափում և դրանց հողի մեջ։ Նման
մոլախոտերը հնձի ժամանակ իրենք ել կտրվում ևն
հացահատիկների հետ միասին։ Ինչ վերաբերում և
կարճ և ստվերի տակ դռնվող մոլախոտերին, ապա
նրանք, շնորհիվ իրենց թղուկության, վրիպում ևն
հնձող գործիքների բանվորական մասի հարվածներից,
մնում ևն անփնաս և հնձելուց հետո՝ փախտ լինելով հա-
ցահատիկների խիտ ստվերից, արագությամբ սկսում
են դարգանալ, վերցնում ևն հողի մեջ մնացած սնունդը
և խոնավությունը, կուտակում ևն մեծ քանակությամբ
որգանական նյութի և արդեն կարճ ժամանակից հետո
պատրաստվում ևն մեծ քանակությամբ սերմեր տալու

կամ թե իրենց արմատական ցանցն ավելի ընդարձակելու (բազմամյաները) և այսպիսով ել ավելի վարակելու հողամասը մոլախոտերով: Բնական ե, վոր միամյա և բազմամյա մոլոխոտերով այդպես վարակված, խոնավությունից զրկված և ճաքճաքած հողամասերի հետագա խոր վարի համար կալահանջվի քաշող ահագին ուժ, այսինքն հներգիայի բավականաչափ լրացուցիչ ծախս և բացի դրանից, կկատարվի ցածրորակ վար, և յեթե այդպիսի հողամասի վրա աշնանացան արվի, ապա սերմերի զգալի մասը, ընկնելով մեծ կոշտերի յերեսին կամ նրանց շրջակայքում դառնալով մեծ ու փոքր խոռոչների մեջ և շրջապատված լինելով հողի չոր ու մեծ մասնիկներով, կամ չի ծլի կամ կծլի ուշ և ձմեռը կցրտահարվի:

Սակայն բոլորովին այլ և դրությունը, յերբ հընձից անմիջապես հետո 8—10 սմ. խորությամբ բաղմախովի գութաններով խոզանահերկ ենք կատարում: Այս դեպքում հողի ամենից շատ չորացած, պնդացած և ճաքճաքած վերևի շերտը թեթև շուռ ենք տալիս, վոչնչացնում ենք հնձի ժամանակ չկտրատված միամյա մոլախոտերը, ինչպես նաև կտրվածների արմատները: Միաժամանակ հողի չոր մակերեսին ընկած բյուրավոր մոլախոտերի սերմերը շուռ ենք տալիս և հողի տակն անում, խախտում ենք հողի կապիւյթը անընդհատ սխտեմը, հողի մակերեսը ծածկում համեմատաբար փութի շերտով, վորի շնորհիվ կանխվում և հողի ցածի շերտերից վերև բարձրացող խոնավության դուրսընթացումը: Այդ բոլորի հետևանքով փափկում, փխրանում և հողը, նրա մեջ սկսում են աբադորեն ընթանալ հողի հասունացման պրոցեսները, իսկ մյուս կողմից ել թեթև շեր-

տի տակն ընկած վորոշ մոլախոտերի հին և նոր սերմերն սկսում են ձլել և հենց այն ժամանակ, յերբ նրանք մասսայականորեն դուրս են գալիս հողի յերես և զարդանալ են սկսում, վորը տեղի յե ունենում մոտավորապես 1—1,5 ամիս դրանից հետո (նայած շրջանին և այլ պայմաններին), մենք լրիվ խորութեամբ աշնանավար ենք անում: Ահա այդ ժամանակ բոլոր նոր ծիւրերը վոչնչանում են, իսկ բազմամյա մոլախոտերի արմատները շրջվելով հողի յերեսը, վրա հասնող ձմեռվա սառնամանիքներից ցրտահարութեան են յինթարկվում: Նույնը տեղի յե ունենում նաև աշնանավարից հետո ձած միամյա մոլախոտերի մատուց ծիւրի նկատմամբ:

Զպետք է մոռանալ նաև այն, վոր խոզանավարի ժամանակ վոչնչանում են շատ ֆլասատուներ, վորոնք դուրս գալով հողի յերես, մեռնում են արևի կիզիչ ճառագայթների տակ, կամ թռչուններին համեղ սնունդ դառնում:

Մենք կանգ չառնք մոլախոտերի դեմ պայքարելու մի շարք այլ ագրոտեխնիկական ձեռնարկումների կամ վերջիններիս կոմպլեքսի (ցանքաշրջանառութեան, քիմիական միջոցների և այլն) վրա, սակայն վերևի ասածից արդեն պարզ է դառնում, վոր նրանց դեմ տարվող պայքարը չի սահմանափակվում միայն առանձին կոլխոզներով կամ առանձին հողամասերով, վոչ: Մոլախոտերի դեմ պայքարելը դա ընդհանուր յերկրագործական հարց է: Դրանց վոչնչացնելու համար՝ նայած բազմազան պայմաններին, պետք է գործադրել համապատասխան ագրոտեխնիկական պահանջներ:

Սակայն յեթե ներկա դեպքում մենք կանգ առնք

գլխավորությամբ գաղնաան և տարան սկզբնական շրջանում
 մոլախոտերի դեմ տարվելիք պայքարի մի շարք հիմ-
 նական միջոցների վրա, ապա դա նրա համար, վոր թե
 աշնանային, թե գարնանային միամյա մոլախոտերը և
 թե բազմամյա մոլախոտերը մասսայականորեն դարգու-
 նալ են սկսում ամենից շատ հենց այդ շրջանում, և
 վոր տհա, մեծ մասամբ այդ շրջանում նրանց դնմ կազ-
 մակերսված ագրոտեխնիկական հաջող պայքարից և
 կախված վոչ միայն գաղնաան սկզբնական շրջանում
 կուլտուրական բույսերի նորմալ զարգացումը, այլ և
 դրանով իսկ դժալի չափով կանխորոշվում և գաղնաան
 վերջերին և ամռան ամիսներին նրանց դեմ տարվող
 պայքարի հաջողութունը, հետևապես և կուլտուրական
 բույսերի բարձր բերքատվութունը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

62

Անխնա պայքարելով մուխոտերի դեմ, բարձրացնենք սոցիալիստական դաշտերի բեր- քառվույթները	3
1. Սերմադուռներ	7
2. Պայքարել մուխոտերի դեմ մինչև դար- նանաջանը	8
3. Ցանքի ժամանակի վճռական նշանա- կույթները	10
4. Դարնանը մուխոտերի դեմ պայքարելը հետցանքյա շրջանում	12
5. Դարնան ցեղերի դերը	16

ԳԱՆ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0038301

(054)
9162 30 4.

A $\frac{I}{4056}$

А. ГЮЛАНЯН

— Как бороться против сорняков весной
и в начале лета

СЕЛЬХОЗГИЗ

1984

ЭРИВАНЬ